

СТАНОВЛЕННЯ Я-ОБРАЗУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕСІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Держава та її система освіти ставить перед учителем певні цілі та завдання, висуває вимоги до його особистості. Сьогодні суспільство потребує професійно підготовленого вчителя, здатного до постійного самовдосконалення, орієнтованого на творчість і гнучкість мислення; особистість, що володіє високою загальнолюдською культурою, вмє передбачити кінцевий результат своєї діяльності, втілити в життя свої ідеї, активної, емоційно врівноваженої та вольової особи. Демократизація та гуманізація освіти різко підвищили вимоги до самосвідомості вчителя. Саме тому актуальним постає питання становлення "я-образу" майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки.

Мета статті – визначити чинники становлення "Я-образу" майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки.

Основою статті стали публікації В.Г. Моторіної, С.В. Стрижак, О.А. Дубасенюк, І.Ю. Зубкової. Аналіз психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що ряд науковців (Р. Бернс, В. Столін, І. Кон, М. Розенберг, А. Маслоу, К. Роджерс) багато уваги приділяли вивченню становлення особистості її.

У довідковій літературі "Я-образ" розглядається як уявлення про самого себе. Уявлення особистості про себе є результатом діяльності її самосвідомості, що містить у собі усвідомлення своєї totoжності та власного "Я" як активного, діяльного начала в собі; усвідомлення своїх психічних властивостей і якостей; певну сукупність соціально-моральних позицій [7].

Структура Я-образу, на нашу думку, включає такі компоненти: когнітивний – уявлення про себе, образ своїх якостей, здібностей, зовнішності, соціальної значимості тощо; емоційно-ціннісний (самооцінка) – афективна оцінка уявлень про себе – самоповага, себелюбність, самоприниження; поведінковий – потенційна поведінкова реакція, тобто ті конкретні дії, які можуть викликатися Я-образом і самооцінкою. Зміст Я-образу складається з двох утворень: диференційуючої складової (її змістом є знання, які виокремлюють "Я" суб'єкта у порівнянні з іншими людьми, що дає відчуття власної унікальності, неповторності) та інтегруючої складової, або системи самоідентичності, яка містить знання про спільні риси і характеристики, котрі об'єднують особу з іншими людьми [2].

На думку М. Розенберга, рівні сформованості Я-образу, слід визначати відповідно до ступеня: а) когнітивної складності та диференційованості, яка вимірюється кількістю усвідомлених особистістю власних якостей; б) суб'єктивної значимості для індивіда його Я-образу; в) цілісності, послідовності Я-образу – без наявності в ньому внутрішніх протиріч; 4) стійкості, стабільності Я-образу в часі [5, 70-71].

Оскільки "Я" – це відображення самого себе, погляд зсередини, то в кожній особистості формується власний Я-образ. А. Маслоу, К. Роджерс, Р. Бернс вважають пріоритетом самої особистості вибір дій і вчинків, самовизначення і формування себе. Вони зосереджують увагу на усвідомленні і розвитку внутрішніх сил особистості, її емоцій, відносинах, переконаннях, цінностях, сприйняттях і проблемах. Ставлення до світу і навколишніх, здатність приймати самостійні рішення, чинити вільні і відповідальні дії визначаються характером уявлень індивіда про себе. У зв'язку з цим формування адекватного Я-образу вважається одним з найважливіших завдань у процесі розвитку гармонійної особистості.

Я-образ учителя-професіонала І.Ю. Зубкова трактує як суб'єктивний продукт психічного відображення в пізнанні реальної освітньої дійсності. Він постійно змінюється як внаслідок зміни ситуації, так і завдяки властивості самого педагога змінюватися, розвивати свої здібності, особистісні якості. Творчий розвиток особистості вчителя-професіонала науковець розглядає як проблему гармонійної творчої цілісності Я-образу вчителя, змістову сторону якого характеризує динамічність і статичність.

Розглядаючи співвідношення структури образу вчителя-професіонала з сутнісними характеристиками особистості вчителя І.Ю. Зубкова виділяє два ієрархічно пов'язані між собою рівні його професійного становлення: соціально-культурологічного та особистісно-психологічного [3].

Особистість учителя формується і розвивається в певному соціально-культурному середовищі, де вступає у взаємостосунки з іншими, реалізує себе в професійній діяльності, яка ставить перед ним особливі вимоги до особистісних якостей. Гармонізація якостей надає образу вчителя якісної визначеності. Рівень розвитку значущих особистісних якостей значною мірою впливає на формування Я-образу вчителя, що визначає характер його впливу на Я-концепцію школяра і зумовлює ефективність професійної діяльності вчителя.

Як правило, становлення Я-образу майбутнього вчителя відбувається в процесі професійної підготовки. Учені (В.Г. Моторіна, С.В. Стрижак, О.А. Дубасенюк, О.А. Абдулліна та ін.) при розгляді аспектів професійної підготовки вчителя дійшли певних висновків. Але на сьогоднішній день чіткого визначення професійної підготовки вчителя науковці не дали.

Так, В.Г. Моторіна під поняттям "професійна підготовка майбутнього вчителя" розуміє єдність змісту, структури, цілей навчання та виховання студентів, способів реалізації набутих знань, умінь і навичок в роботі з учнями.

Вона у структурі професійної підготовки вчителя виділяє такі складові: психологічні і педагогічні знання; професійно-педагогічні вміння; професійно-психологічні позиції, установки вчителя; індивідуальні особливості, як чинники оволодіння вчителем професійними знаннями й уміннями [4].

Професійна підготовка передбачає цілеспрямовану діяльність по засвоєнню знань студентами та оволодіння ними уміннями і навичками, які будуть використані для стимулювання розвитку особистості учня.

А.О. Абдулліна зазначає, що студенти в процесі професійної підготовки повинні вміти вербалізувати частину програмних питань, тобто виражати певні психологічні факти, закономірності й механізми психологічної діяльності в поняттях, судженнях і умовиводах. Іншу частину знань вони можуть засвоїти на рівні відносин, емоцій, переживань, без невідмінної вербалізації, тобто як розміщення, інтенцію, встановлення [1].

Професійно-педагогічну підготовку майбутнього вчителя С.В. Стрижак визначає, як процес оволодіння знаннями, уміннями та навичками, що необхідні майбутньому вчителю для здійснення професійної діяльності [6].

Щодо методичної підготовки, то вона її розглядає як завершальний етап професійної підготовки вчителя у педагогічному навчальному закладі, що базується на основних положеннях дидактики, відповідає рівневі розвитку сучасної педагогічної науки і практики [6].

Узагальнюючи погляди науковців (В.Г. Моторіної, С.В. Стрижак, О.А. Абдулліної), ми під поняттям "професійна підготовка майбутнього вчителя" розуміємо єдність змісту та цілей навчання студентів, які направлені на оволодіння ними вміннями і навичками, які будуть використані для стимулювання розвитку особистості учня.

Так, дослідження І.Ю. Зубкової показало, що в молодих педагогів представлений Я-образ такими яскраво вираженими характеристиками: гуманістична спрямованість, адекватне сприйняття реальності, увага до думки колег і такими значущими якостями особистості - доброзичливість, порядність, спостережливість, емпатійність, життєрадісність, чуйність, активність, емоційність, відкритість, поступливість, романтизм. Молоді педагоги усвідомлюють образ учителя-професіонала як інтелектуала, романтика, гуманіста та оптиміста [3].

Розглядаючи становлення Я-образу майбутнього вчителя, ми розуміємо, що його професійне та особистісне становлення відбувається постійно.

Ми пропонуємо чинники, які, на нашу думку, вплинуть на становлення Я-образу майбутнього вчителя у навчально-виховному процесі вищого навчального закладу:

- розвиток особистості студента, направлений на вдосконалення його майбутньої професійної діяльності;
- стимулювання саморозвитку та самовдосконалення особистості майбутнього вчителя під час професійної підготовки;
- зосередження уваги на розвитку педагогічної майстерності, таланту та професіоналізму майбутнього вчителя.

Реалізацію даних чинників ми вбачаємо через:

- колективні форм роботи (лекції, практичні заняття, відкриті заняття) та індивідуальних форм роботи (бесіди, консультації сумісна робота, сумісна науково-дослідницька робота);
- самостійні форми роботи (робота з психолого-педагогічною літературою та її аналіз, підготовка до практичних занять, семінарів, лабораторних робіт);
- розвиток психологічних процесів (педагогічне мислення, педагогічна рефлексія та ін.), якостей особистості (наприклад, гуманістична спрямованість); удосконалення педагогічних умінь (наприклад, прийомів вирішення педагогічних задач, засобів зняття напруги, конструктивних прийомів виходу з конфлікту); розширення професійних знань.

Висновок. У статті досліджено проблему становлення Я-образу майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки. Автором запропоновані чинники, що впливають на становлення Я-образу майбутнього вчителя у процесі професійної підготовки, та їх реалізація.

Подальшого вивчення потребує проблема визначення компонентів, показників та критеріїв, які впливають на професійну підготовку майбутнього вчителя в навчально-виховному процесі вищого навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абдулліна О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования / О.А. Абдулліна. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
2. Бернс Р. Развитие "Я-концепции" и воспитание / Р. Бернс. – М.: Педагогика, 1986. – 421 с

3. *Зубкова І.Ю.* Динаміка Я-образу вчителя-професіонала : автореф. дис. ... канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / І.Ю. Зубкова. – К., 2001. — 20 с.

4. *Моторіна В.Г.* Дидактичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів математики у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. спец. "Теорія і методика професійної освіти" / В. Г. Моторіна. – Х., 2005. — 45 с.

5. *Столин В.В.* Самосознание личности / В.В. Столин. – М.: Изд-во МГУ, 1983. – 286 с.

6. *Стрижак С.В.* Науково-методичні основи професійної підготовки майбутніх учителів природничих дисциплін у вищих педагогічних навчальних закладах : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. спец. "Теорія і методика професійної освіти" / С.В. Стрижак. – К., 2005. – 22 с.

7. Інтернет ресурс. режим доступу: http://nrslovarei.com/content_psy/JA-OBRAZ-32315.html.

Подано до редакції 24.05.10

РЕЗЮМЕ

У статті розглянуто становлення Я-образу майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки; запропоновано чинники, що впливають на становлення Я-образу майбутнього вчителя в процесі професійної підготовки та їх реалізацію.

Ключові слова: Я-образ, професійна підготовка.

М.Е. Шепель

СТАНОВЛЕНИЕ Я-ОБРАЗА БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ

РЕЗЮМЕ

В статье рассмотрено становление Я-образа будущего учителя в процессе профессиональной подготовки; предложены факторы, которые влияют на становление Я-образа будущего учителя в процессе профессиональной подготовки и их реализацию.

Ключевые слова: Я-образ, профессиональная подготовка.

M.E. Shepel

DEVELOPING I-IMAGE OF FUTURE TEACHER IN TERMS OF PROFESSIONAL TRAINING

SUMMARY

The article analyzes formation of future teacher's I-image during professional training; suggests some factors influencing formation of future teacher's I-image and their realization in terms of professional training.

Keywords: I-image, professional training.
